Pârvu Boerescu

CUVINTE ROMÂNEŞTI CU „ETIMOLOGIA NECUNOSCUTĂ”: 1. *BEREGATĂ*, 2. *A BĂGA*, 3. *VISCOL/ VICOL*

Prin sintagma „etimologia necunoscută”, întâlnită îndeosebi în dicționarele explicative generale ale limbii române, autorii acestora îşi mărturisesc cu onestitate neputința de a „stabili originea unui cuvânt”, în măsura în care „explicarea evoluției lui fonetice şi semantice” (cf. DEX) se dovedeşte a fi insuficientă pentru scopul propus. Am comite însă o mare nedreptate dacă cuvântul „necunoscută” din sintagmă ar fi interpretat fără excepție *ad litteram* şi dacă am pune în întregime această necunoaştere pe seama „ignoranței” lexicografilor.

Dimpotrivă, aparenta necunoaştere a etimologiei unui cuvânt poate fi cauzată uneori chiar de excesul de cunoştințe şi de abundența informației structurate într-o multitudine de ipoteze contradictorii şi controversate, în fața căreia un lexicograf aflat în *l'embarras du choix* preferă să nu se pronunțe. Dicționarele speciale *etimologice* îşi pot permite luxul de a înlocui aşa-zisa „etimologie necunoscută” prin indicații circumscrise fiecărei situații în parte: etimologie posibilă/ probabilă/ controversată/ nesigură/ îndoielnică/ obscură etc. şi, doar în ultimă instanță, necunoscută, deoarece asemenea lucrări dispun de spațiul necesar pentru explicații.

Ambiguitatea sintagmei discutate sporeşte datorită faptului că prin „etimologie” se subînțelege de cele mai multe ori „etimonul” concret, cuvântul sau radicalul originar care ilustrează etimologia căutată, cel mai adesea fără niciun alt comentariu. Este nevoie de mult curaj pentru a oferi o soluție etimologică într-un dicționar explicativ de uz curent fără ca aceasta să fie însoțită de etimonul aşteptat. Acest act de curaj, încă discutabil din punct de vedere ştiințific, a fost înfăptuit recent de autorii DEXI.

1. Despre **BEREGATĂ**, de exemplu, se afirmă în acest dicționar că ar fi un „probabil cuvânt autohton”, deşi lipseşte presupusul etimon traco-dac justificativ. Acesta trebuia să fi fost reconstruit ținându-se seama de variantele regionale ale cuvântului, anume: *belegată, berăgată, beregău, bereguş, beregheată, berigată, birighiată, gher(e)beată, verigată*, precum şi de forma istroromână *biricuată*, fără a neglija srb. *berikat* şi sloven. *birikata* (împrumutate din dacoromână, respectiv din istroromână, după opinia autorizată a lui Petar Skok), desigur prin raportare la gr. *φάρυγξ, -υγγος* „gîtlej, faringe” şi la rad. i.-e. ***bh$_e$rug-*** „gâtlej, trahee” (Pokorny, IEW, 145).

LR, LX, nr. 4, p. 505–528, Bucureşti, 2011

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

Este oare posibilă reconstruirea formei probabile din latina dunăreană pentru *beregată*? Sonorizarea ocluzivei velare, probabil de dată mai recentă (cf. *acăța* > *agăța*, *clucă* > *glugă* etc.), nu privește decât dialectul dacoromân. De aceea, o formă protoromână ***biricata***, conținând sufixul latin-romanic *-ata* (cf. *beregău* sau *bereguş*, datorate schimbării de sufix) ar putea explica cele mai multe variante. Dar, dacă *gher(e)beată* a rezultat în mod cert dintr-o metateză, nu putem fi la fel de siguri că palatalizarea ocluzivei velare sonore în *beregheată* şi *birighiată* ar fi cauzată doar de influența vocalelor palatale precedente şi nu de prezența unui *ḱ* sau *ǵ* originar, al temei româneşti arhaice, care şi ea putea să aibă variante fonetice. Forma *verigată* poate proveni din încrucişarea cu r. *verigă* (< v. sl., cf. DLR), probabil o etimologie populară, fără motivație semantică, în timp ce originea variantei *belegată* rămâne deocamdată obscură.

Soluțiile anterioare pentru etimologia cuvântului *beregată* implică, în primul rând, mari dificultăți fonetice. Atât în ipoteza lui S. Puşcariu (DR, IX, 440): lat. *verruca* „ieşitură, neg", cu sufixul latin-romanic *-āta* (cf. *bucca*, **buccāta*), cât şi în cazul rad. i.-e. *bh$_e$rug-* „gâtlej, trahee", la care se raportează gr. *φάρυγξ*, *-υγγος* „faringe" (I.I. Russu, DR, XI, 154; ER, 265), în temă apare un *u*, motiv pentru care forma românească aşteptată ar fi fost cu aproximație: **văruc-ată* sau **bărug-ată/ *bărâg-ată*.

În vechea italiană şi în provensală întâlnim pentru *beregată*, cf. REW[3], 3685, formele *gargatta*, respectiv *gargata*, provenind din sufixarea rădăcinii onomatopeice larg răspândite **garg-* „sunet caracteristic *gargarei*, gâlgâit". Fonetismul acestora, parțial asemănător cu cel al cuvântului românesc, l-a determinat pe W. Meyer-Lübke să imagineze disimilarea primului *g-* din *gargata* la *b-* din *bergată* [sic], o explicație vădit insuficientă, după opinia lui Al. Graur (BL, V, 99).

Ne putem întreba, pe bună dreptate, dacă nu este totuşi mai potrivită din toate punctele de vedere etimologia propusă de Petar Skok (ERHS, I, 1971, p. 139): adj. lat. *umbilicāta* „în formă de cordon ombilical", substantivat (cf. adj. lat. *barbātus* „cu barbă, bărbos" > r. *bărbat* = lat. *vir*). Silaba inițială a lat. *umbilīcus/ *umbulīcus* a căzut atât în r. *buric* cât şi în it. pop. *bèllico*, astfel că ipoteza unui etimon latin popular ***bilicāta*** pare să fie perfect acceptabilă din punct de vedere fonetic.

Ținând seama de sensul prim al cuvântului *buric*, cel de cordon ombilical, ne putem imgina tranziția semantică de la ceva „în formă de cordon ombilical [tăiat]", la organul tubular reprezentat de „laringe", secționat la animalele sacrificate, după cum şi buricul este *tăiat* la copii şi la animalele nou-născute.

Este interesant faptul că derivatul pe teren românesc al lui buric: *buricat* se referă de multe ori la ceva „ieşit în relief, gurguiat", sens suplimentar pe care îl avea cu multă probabilitate şi adj. lat. *umbilicātus, -a*, întrucât o relație semantică similară, dar în direcție opusă, poate fi identificată în evoluția de la lat. *gurgulio* „beregată" la r. *gurgui* „vârf, sfârc, mamelon". Examinarea beregatei tăiate a animalelor, precum şi imaginea părții anterioare a gâtului, la bărbați, cu mărul lui Adam proeminent, pot să fi contribuit de asemenea, într-o mare măsură, la specializarea cuvântului latin *(um)bilicāta* pentru ceea ce numim astăzi *beregată*.

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

Dacă acceptăm etimologia propusă de Petar Skok, mai este oare nevoie de ipoteza originii autohtone, de baza disilabică i.-e. **bhere-g-* „tăietură, faringe” imaginată de I.I. Russu? Faptul că această bază a fost reconstruită pornind numai de la limba română ridică multe semne de întrebare şi ne îndeamnă la prudenţă. Totuşi, ţinând seama de cuvântul v. gr. *φάρυγξ*, *-υγγος* „gâtlej, faringe”, nu putem exclude cu totul probabilitatea existenţei unui mai vechi dublet autohton, apropiat fonetic şi semantic de lat. **(um)bilicāta*. Dacă a existat, acest cuvânt autohton ar fi putut facilita specializarea sensului cuvântului latin şi ar fi motivat mai puternic evoluţia fonetică *c* > *g* din dacoromână, putând fi considerat ca termen secund al unei contaminări în cadrul bilingvismului latin–geto-dac.

Deşi nu suntem încă pregătiţi să acceptăm mai multe etimoane pentru un cuvânt, atunci când nu putem preciza sursa etimologiei multiple, influenţa reciprocă dintre cuvintele latine şi cele presupus autohtone va rămâne în ultimă instanţă singura soluţie posibilă pentru a evita blocajul în teorii ireductibil opuse, de tipul purismului etimologic, fie el latinist, fie el autohtonist.

2. Un alt exemplu tipic de cuvânt cu „etimologia necunoscută” este verbul **A BĂGA**, care a fost explicat, cf. I.I. Russu, ER, 162, prin **latină** (B o b b, I, 94: *abago, inago*, v. *introago*; L e x B, 43: „*bag* a obsoleto *vagio* [sic], unde et *vagina*” [probabil, un *lapsus calami: vagio* în loc de lat. arhaic *vago*]; L a u r i a n – M., Gloss., 42: *pango, pago*; H a s d e u, EMR, 2334: **vadāre*, cf. *vado*; P u ş c a r i u, DR, V, 902: un alt **vagō* decât *vagor*, cf. *vāgina*; C i o r ă n e s c u, 595: *bīgare* < *bīga*; A. A v r a m, NCE, 36: **bagare* < **baga* = *caua*; B o e r e s c u, LR, 2001/5–6, 269: **bagāre* = *vagāre*/ *vagāri*); prin (neo)**greacă** (C i h a c, II, 638: cf. *βάζω*, *βάνω*, *βάλλω* „a pune”); prin vechea **germană** (G i u g l e a, DR, II, 272: < *bauga* „inel”); prin vechea **slavă** (S c r i b a n, D, 145: cf. *badati* „a găuri”); prin **bulgară** (G. P a s c u, ArhR, X, 473: cf. [reg.] *băkam* „fourrer, glisser” [vezi şi bg. lit. *păham* „a băga, a vârî”]); **romanic** (M e y e r - L ü b k e, REW[3], 880: < **baga* „burduf”); **autohton**, comparat cu **albaneza** (M i k l o s i c h, SE, 8: cf. alb. dial. gheg *baĭg* „fero” [„a purta”]); împrumut dintr-o limbă **nordică**, indo-europeană (G. M e y e r, IF (1896), 115, v. *infra*); prin **dacică** (R e i c h e n k r o n, *Das Dakische*, 87: i.-e. **bedh-* „stechen, besser in die Erde stechen, graben”, cf. IEW, 113); prin **traco-dacă** (I. I. R u s s u, ER, 261, v. *infra*; A. I o n e s c u, 1985, 49: rad. i.-e. **bhāgh-* „a lupta” → a intra (în luptă); M. V i n e r e a n u, DEIE, 2008, 120: < PIE **bhag-* „a împărţi, a aloca”, cf. IEW, 107; Barnhart, 71).

Dintre explicaţiile etimologice detaliate anterioare, deosebit de interesantă pentru o discuţie mai largă este cea dată de Gustav Meyer (IF, 1896, p. 115): «*a băga* aparţine rădăcinii **romanice** *baga*, cu înţelesul de bază „povară purtată de animale, burduf umplut cu vin”, cf. v. fr. *bagua, bague* „legătură, boccea”, sp. *baga* [?] „povara catârului”, nord-it. *baga* „burduf, burtă, burdihan”, bresc. *bagar*, bergam. *bagà* „a bea zdravăn, a adăpa, a trage la măsea”, friul. *baghe* „burduf”, it. *bagaglio*, fr. *bagage* „bagaj”. Dacă acest *bag-* ar fi străin în limbile latino-romanice, el ar putea fi pus în legătură cu rad. i.-e. **bhag-*, cf. v. ind. *bhájati* „distribuie acordă”;

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

cf. gr. *φαγεῖν* „a mânca” (< „porție de mâncare”); cf. v. sl. *bogŭ* „bogăție” [etc.]». Concluzia lui Gustav Meyer era următoarea: „Cuvântul românesc ar trebui să fie împrumutat dintr-o limbă nordică [germanică], în care i.-e. *bh-* se preface în *b*.”

Cu 85 de ani mai târziu, concluzia lui I.I. Russu (ER, 262) se dovedeşte a fi mai puțin clară, dar mult mai prudentă: *a băga* „trebuie atribuit fondului autohton (DLR, Puşcariu), dar o etimologie limpede, sigură nu se poate oferi, căci între bazele indo-europene încă nu găsim o legătură [semantică! *n.n., P.B.*] verosimilă pentru un arhetip de forma **bag-, *vag-*, deci vreo bază i.-e. **b(h)ag-*, **b(h)eg(h)-*, respectiv **u̯ag-/ u̯eg(h)-*.”

Soluția dată de noi a pornit de la constatarea citată mai sus: dacă nu poate fi găsită o legătură verosimilă cu vreunul dintre radicalele indo-europene studiate de I.I. Russu, şansele cele mai mari sunt ca verbul *a băga* să fie de origine latin-romanică.

În primul meu articol dedicat acestui verb (LR, 2001/5–6, p. 269–274), eram de părere că un verb latin popular **bagāre* poate fi pus în relație, cel mai probabil, cu lat. arh. *vagāre*, respectiv cu lat. cl. *vagāri* „a (se) mişca încoace şi încolo”, prin comparație cu evoluția semantică suferită de lat. *vagāre* în vechea franceză: v. fr. *vaiier*, *vajer* „a deborda, a invada etc.” (REW[3], 9121a), cf. *aler vajant „*déborder” (fleuve), cca 1150, *vaier/ vajer/ aler vaiant* „faire des incursions militaires” (= *a intra şi a ieşi în/ din* teritoriul duşman), cf. v. fr. *vager* „*pousser* au hasard” (plante), *vaguer* „se *déplacer* au hasard (d’une *partie du corps*)” (Wartburg, FEW, XIV, 56, p. 120).

Desigur, a trebuit să admit că a intervenit o evidentă restrângere de sens: de la „a mişca ceva încoace şi încolo”, la „a introduce *şi* (sau *pentru*) a scoate ceva (o sabie în/din teacă [= lat. *vagina*] etc.)”. Dar, la fel ca şi în cazul verbului lat. *plicare* „a îndoi, a împături, a strânge (vele, corturi, bagaje)”, care în spaniolă a evoluat spre *llegar* „a sosi”, iar în româneşte a evoluat spre *a pleca*, în mod asemănător, lat. pop. **bagare* a prezentat o dezvoltare semantică divergentă, ajungând ca, printr-o polarizare de sens, r. *a băga* să însemne doar „a introduce, a pune”, în timp ce *baguer*, de exemplu, în dialectul valon din Liège să dobândească sensul generic opus, cel de „a scoate (afară)”, mai precis: „a mişca, a muta ceva din loc” sau „a da/ a trage afară” (REW[3], 880: „ausziehen”; cf. FEW, I, 204: „déménager, décamper”; cf. Haust, DL, 56 şi Cornu, DL, 2008: „déménager, déloger, expulser”).

Dacă acceptăm contaminarea în latina populară dintre *vagāre/ *bagāre* şi *vacāre/ *vocāre* (cf. REW[3], 9108), am mai putea adăuga o polarizare de sens paralelă şi în ceea ce priveşte verbul sard logudorez *bogare* „a scoate”, cu o mulțime de subsensuri, cf. *Ditzionàriu (Online) de sa limba sarda*, s.v. *bocàre*: „*leare o zugher dae intro a fora* [„a lua (cu sine) ceva dinăuntru în afară, a scoate”, cf. lat. *vacāre/ vacuāre* şi *vagāre*, cu sens restrâns!], fintzas in su sensu de fagher bider [chiar în sensul de „a scoate la vedere, a face să se vadă”], de ammustrare [de „a arăta”]; leare (unu pinzos) dae dossu [„a lua (un obiect) dintr-un ansamblu/ dintr-un corp (complex)”], catzare [„a da afară”], fagher benner mancu [„a face să vină mai puțin”], ispendhere [„a cheltui”], nâdu de cantidade leàrendhe una parte o fintzas

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

totu [„a lua o parte sau aproape totul dintr-o cantitate”]; agabbare [„a termina”]; istesiare de pare [„a depărta, a distanța de (ceva)”], moer dae s’incàssiu (fintzas unu mermu) [„a scoate, a disloca din încheietură/ din montură (chiar şi un membru)”]; *essire dae su letu de su riu* [„a deborda (a ieşi din albia râului)”, cf. v. fr. *vaiier*!]; *crobu cun crobu no si ndi bogant s’ogu* [„corb la corb nu-şi scoate ochiul”] etc.

Dificultatea pe care nu am discutat-o până acum este aceea că wallon. *baguer* „a scoate (afară)” este înregistrat în REW[3], 880 (împreună cu r. *a băga*), ca aparținând rădăcinii romanice **baga*, care, aşa cum am văzut mai sus, ar putea fi înrudită cu engl. *bag* „sac, traistă” şi cu v. isl. *baggi* „pack, bundle” „legăturică, boccea” (cf. *Chambers* [Barnhart], DE, s.v. *bag*, p. 71), fără să avem o raportare limpede la vreun radical indo-european cunoscut.

Arătam în cel de al doilea articol al meu în legătură cu verbul *a băga* (Boerescu, LR, 2007/4, p. 405–407) că «ar mai trebui amintite şi celelalte forme romanice omonime, pentru a urmări firescul evoluțiilor semantice înregistrate, mai ales în cazul nord-it. *baga* „Bündel”, „Beutel”, „Börse” [legătură, boccea; pungă, săculeț, traistă; pungă de bani] şi fig. „dicker Bauch” [burtă mare, grasă, burduhan], cu derivatele verbale: bergam., bresc. *bagár* „saufen” [a se adăpa, a se bețivi], comask. *bagá* „zechen” [a bea zdravăn, a trage la măsea], care l-au determinat pe W. Meyer-Lübke, pe urmele lui G. Meyer, să includă verbul rom. *a băga* [cf. *bagă în el/ bagă la burdihan*!] printre urmaşii romanicului **baga* „Schlauch” [burduf] (REW[3], 880).»

Posibilitatea ca verbul *a băga* să fie raportat în paralel şi la tema romanică **baga* „burduf” ar putea fi susținută într-o oarecare măsură de comparația dintre *a băga* şi MEngl. *bagge* „bag” > *baggen* „to put in a bag”, cf. engl. *bag* „sac”/ *to bag* „a băga în sac, a îndesa”, pe baza relației semantice dintre *burduf* şi *a burduşi* „a umple tare, a îndesa, a înghesui”.

Evoluția fonetică şi restrângerea de sens amintită mai sus, de la lat. *vagāre* „a mişca ceva încoace şi încolo”, la **bagāre* „a introduce *şi* (sau *pentru*) a scoate” este clar confirmată de existența verbului wallon. (Liège) *baguer*, care, la fel cu r. *a băga*, poate fi legat apoi de rădăcina romanică **baga* „burduf” (REW[3], 880) printr-o contaminare din perioada latină târzie, ceea ce a permis ca ocluziva velară sonoră *g* să fie păstrată nealterată în dialectul din Liège, spre deosebire de v. fr. *vaiier*, unde ocluziva a dispărut în mod normal. Wallon. *baguer* şi sard. log. *bogare*, ambele având înțelesul general de „a scoate” sau de „a mişca (ceva, în afară)”, se apropie din punct de vedere semantic pe de o parte de lat. *vacāre* „a fi gol” (REW[3], 9108, cf. *vacuāre* „a goli” – REW[3], 9114), iar pe de altă parte de v. fr. *vaiier* „a deborda” sau „a intra în/ (şi) *a ieşi* din/ teritoriul duşman” (< lat. *vagāre*). În cazul acestor forme romanice occidentale trebuie să admitem contaminarea locală între cele două cuvinte latine cu fonetism apropiat şi cu sensuri de multe ori convergente: *vacāre* (şi var. **vocāre*) + *vagāre*, iar apoi o nouă contaminare, cu **bagāre* < **bag(a)* (cf. REW[3], 880).

În ceea ce priveşte verbul r. *a băga*, încep să cred că lat. pop. **bagāre* = cl. *vagāre/ -ri*, însoțit uneori de o vădită conotație sexuală (cf. alb. *fus, fut* „a pune”)

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

trebuia să fi fost influenţat în Romania răsăriteană, începând cu sec. III d. Hr., şi de romanicul **baga* „burduf" (comparat cu radicalul nordic **bagg-* „sac, boccea"), inclusiv de verbele derivate din această temă.

Restrângerile sau dezvoltările semantice neobişnuite, neaşteptate sau divergente, ajungând uneori la sensuri opuse, sunt întâlnite în toate limbile romanice fără ca acestea să devină o „problemă" din punct de vedere etimologic. Ele pot fi datorate fie unor evoluţii semantice locale, cum ar fi sp. *llegar* „a sosi" comparat cu r. *a pleca*; it. *salire* „a urca" sau sp. *salir* „a ieşi" în comparaţie cu r. *a sări*; fr. *partir* şi it. *partire* „a pleca" în comparaţie cu r. *a (îm)părţi* etc., fie unor convergenţe sau contaminări multiple, pentru care se pot vedea cele câteva exemple cu explicaţiile date de Yakov Malkiel, ap. Marius Sala, IELR, 117–121 şi de către mine, în articolul *Dificultăţi ale etimologiei limbii române –* ***a arăta, arătare, arătos*** (LR, LVI, 2007, nr. 1, p. 3–18): *a arăta* < lat. *ēlātāre* (< *ēlātum, esserre*) + lat. *ēlitāre* (< *litāre*) + **arreptāre* (< *arreptum, arripere*), *cât* < lat. *quantus* + *quotus* + *cata*, *a merge* < lat. *mergere* + *meāre* + *pergere*, *scorbură* < lat. *corbula* + **scrobula* (< *scrobis*), *străin* < lat. **extraliēnus* (lat. *extrāneus* + *aliēnus*) etc.

Romanicul *baga*, v. islandez *baggi* şi m. engl. *bagge* (cf. engl. *bag*) nu sunt înregistrate ca aparţinând vreunuia dintre radicalele indo-europene din dicţionarele Walde–Pokorny (WP), Walde–Hofmann (LEW) sau Pokorny (IEW). Apartenenţa acestor cuvinte la rad. i.-e. **bhag-* (cf. G. Meyer, IF, 115; Pokorny, IEW, 107) este împiedicată nu numai de marele ecart semantic dintre v. pers. *baga* „zeu" sau sl. *Bogŭ* „Dumnezeu", de exemplu, şi romanicul *baga* „burduf, boccea, povară pentru animale", dar şi de prea dificila încadrare a acestuia din urmă în semantismul iniţial atribuit radicalului i.-e. **bhag-*.

Nici comparaţia cu gr. *φαγεῖν* „a mânca" (Vinereanu, DEIE, 120, cf. IEW, 107), care ar putea fi eventual interpretat şi ca „*a pune ceva în* stomac", nu pare să fie de mai mult folos, deoarece *a băga* **nu** poate fi pus în legătură, aşa cum bine a arătat I.I. Russu, cu rad. i.-e. **bhag-*, al cărui sens principal este cel de „a împărţi, a destina (a fi destinat) ca parte, ca porţie", cf. v. ind. *bhajati* „el distribuie, acordă"; av. *baga* „parte, destin (mai ales favorabil)", v. sl. *bogŭ* „Dumnezeu", *bogatŭ* „bogat" etc. (cf. WP, II, 127–128, IEW, 107, citat după I.I. Russu, ER. 263).

În consecinţă, verbul *a băga* este moştenit cu cea mai mare probabilitate din lat. pop. **bagāre* (cl. *vagāre*), cf. v. fr. *vaiier*, *vajer*, *vaguer*, cf. wall. (Liège) *baguer*, sard. log. *bogare*, prin contaminare cu rădăcina romanică **baga* (cf. REW[3], 880).

Dacă am postula în paralel existenţa unui cuvânt autohton cu formă şi sensuri asemănătoare, care ar fi interacţionat cu lat. *vagāre/ *bagāre*, fie chiar şi invocând comparaţia neconcludentă cu engl. *to bag* – ceea ce ar presupune o înrudire extrem de îndepărtată, această ultimă ipoteză ar avea nevoie în viitor de cercetări comparative mult mai aprofundate, în toate limbile şi dialectele aparţinând familiei indo-europene, pentru a deveni realmente credibilă.

O etimologie foarte simplă pentru verbul *a băga* pare să fi rămas un ideal încă neatins. De aceea, îmbogăţirea şi trierea continuă a cunoştinţelor noastre despre acest verb rămâne singura cale de urmat pentru găsirea acelei soluţii etimologice optime şi definitive pe care o dorim cu toţii.

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

3. Originea cuvântului **VISCOL**, a variantei reg. înv. **vicol** şi a verbelor **a viscoli/ vicoli** este considerată „necunoscută” în majoritatea dicționarelor curente (DLR, MDA, DEX, DEXI).

Ipotezele şi informațiile etimologice despre acest cuvânt (urmând lista lui I.I. Russu, ER, 419, corectată şi completată) sunt următoarele:

● B o b b, II, 575: [„Unor cuvinte ſtreine ce au intrat in limba Romaneſca ſe pune Romaneste intieleſu:”] *Vicol* „Vent mare puternic”. ● L e x B, 754: *vicól*, 758: *viscoálă* – graec. βέμβιξ turbo [„vârtej (de apă)”]. ● L a u r i a n – M., Gloss, 575: „VICOLU – compara *viscolu* si *viforu*, vedi si *viferu* in Dictionariu. VISCOLU ... – observa inse co d’in coce de Carpati se dice mai allessu despre ninsórea cu ventu tare...” ● C i h a c, DEDR, II, 456: (s.v. **vijelie**:) – **vícol**, **víscol**, s., tourbillon, orage, grain de vent, temps orageux, venteux et pluvieux ou neigeux; - *vicolós, viscolós*, a., orageux; - *vijelesc, vicolesc, viscolesc*, *í*, vb., tourbillonner, il fait de la neige ou de la pluie menue; - *vicolie, viscolie*, s. v. vicol; *pol.* wieja, wija, wjadł *temps venteux et pluvieux ou neigeux*, *cr. serb.* vijarica *temps orageux et neigeux;* cfr. *vsl.* viti-viją *circumagere*, vijalica *tempestas*; v. Curt.[3] 593; v. *vifor. Vicoleni*, nom de localités. ● T i k t i n, DRG, p. 1757: **viscol** Siehe [vezi] *vifor* ; p. 1738: **vifor**: **Et.** Ksl. *vihrŭ*, serb. *vihor*, russ. *vihorŭ*. Die dunklen *vícol, víscol* sind viell. damit verwandt. [Obscurele *vícol, víscol* sunt probabil înrudite cu acestea.] ● R e s m e r i ț ă: lat. *vis* (abl. *vī*) „cu putere” + *halare* „a sufla” [sic] (corect: „a răspândi un miros, a exhala”). ● S c r i b a n, *Arhiva* XXX, 1923, p. 286: magh. **veskölni* în loc de *vesködni* „a fi agitat”. [D r ă g a n u: corect *veszködni* „a se supăra, a se necăji → a se agita” (Szinnyei, MTsz., II, 971).] ● D r ă g a n u, DR, V, 377: magh. [reg.] *viszkol-* (*visz-*, inf. *vinni* „a duce”) 1. „a mişca încoace şi încolo, a duce, a trage, a târî, a împinge”; 2. „a se cuibări, a se vârî, a se mişca neliniştit încoace şi încolo” (Szinnyei, MTsz, II, 1006). ● S c r i b a n, D, 1410: magh. **veszkölni* în loc de *veszködni* [„a fi agitat”]. ● G r a u r, BL, IV, 94: *viscoli*, *vicoli* „souffler en tempête, neiger en tempête”, considéré comme dérivé de *viscol*, *vicol*, qui est peut-être déverbatif de *viscoli*. ● C i o r ă n e s c u, DER, 9249 (s.v. **vifor**): Derivările propuse până acum pentru *viscol* nu par suficiente [citați: Drăganu şi Scriban]. ● E. P e t r o v i c i, *Istoria României*, I, 1960, 793, cuvânt slav. ● S D E M, 76: ***viscol.*** Origine neclară. Probabil slavă. Comp. scr. *viska* [sic] „țipăt”, „nechezat” [vezi srb. *vika*]; ucr. *vihteliti* „a bate un vânt puternic”; *víhola* „vifor”, „vijelie” [ucr. *віхола* „viforniță, viscol, vifor” DU-R, 1964]. S D E M, 74: ***vijelie***. Origine neclară. Probabil slavă. Comp. maced. *виеж* „urlet” (< *вие* „a urla”). Acelaşi *vi-* slav figurează, probabil, şi în *vicol, viscol*. ● T a m á s, EWUER, 858–859: [Consideră greşită etimologia propusă de Scriban şi nu comentează soluția lui Drăganu.] Ein sehr problematisches Wort. ● R e i c h e n k r o n, *Das Dakische*, 170: mit einer Grundlage idg. **u̯ē-* bzw. **u̯ī-* + *-sko* + *-lo-*. ● R u s s u, ER, 419: O temă i.-e. bine indicată de Reichenkron: **vis-k-*, aparținând la rad. primar **u̯e-* „a sufla, a bate vântul” (IEW, 83). Un **vis-k-ol(n)-* va fi stând la baza lui *viscol* străromân, dacă nu cumva acesta este un derivat al epocii romanice din tema autohtonă **visco- (vesc-)*; ori *-col(l)-* este o temă i.-e. *(*kel-, *ku̯el-)*?

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

● G. I v ă n e s c u, în H. M i h ă e s c u, *La romanité*, 318: ipotetică origine traco-dacă [după Reichenkron]. ● V i n e r e a n u, DEIE, 2008, 898: Din PIE ***ue-sko-lo** [cf. Reichenkron]. Are aceeaşi origine cu lituan. (dial.) *viesoles* „viscol" şi let. *veîsuols* „viscol" [sic]. Toate aceste forme sunt probabil de origine imitativă, ca şi *vijelie*, dar cu certitudine sunt forme vechi... Origine traco-dacă.

Ipotezele enumerate se pot grupa în trei direcţii de cercetare: limba maghiară, limbile slave, lexicul autohton. Dintre acestea, etimologiile maghiare se exclud de la sine, din moment ce verbele **veszkölni,* cf. *veszködni* (Scriban) şi *viszkol-*, cf. *visz, vinni* (Drăganu) au fie o existenţă virtuală, fie o răspândire foarte limitată, regională, fiind practic necunoscute vorbitorului de limbă maghiară, nativ şi cultivat. Un asemenea tip de împrumut este absurd, în condiţiile în care *viscol* şi *vicol* sunt cuvinte de largă circulaţie, primul fiind inclus de Al. Graur în fondul principal lexical al limbii române (Graur, *Încercare...*, 55), iar verbul *a viscoli*, în vocabularul reprezentativ al limbii române (VRR, *ap.* Sala, VRLR, 41). Cum ar fi putut românii din toate colţurile ţării să înveţe un cuvânt maghiar oarecare, dacă acesta nu figurează în dicţionarele bilingve maghiaro-române şi dacă maghiarii înşişi nu-l cunosc?

Înainte de a examina etimologiile slave şi cele autohtone propuse anterior, este necesar să enumerăm, cf. DLR, s.v. **víscol** (şi reg. **viscól**), variantele cuvântului: ***vícol*** (PH) şi ***vicól*** (LB); *víscor; víşcol* şi *vişcól*, *vâşcol*, *vicul, gicul, gigul*, *jícol* şi derivatul *viscolíe.* Verbul **a viscoli** (*viscoleşte* şi reg. *viscolă*) are variantele: înv. şi reg. *a vicolí*, reg. *a vicolá; a vişcolí, jicolí, jiculí* şi derivatul regresiv: *viscoálă*. Vezi şi *a ghicoli*.

Din indicaţia dată în DLR, MDA, DEX şi DEXI: v. *v i s c o l* se înţelege că verbul *a viscoli* ar fi derivat din subst. *viscol*, iar *a vicola/ vicoli* din *vicol*, părere neîmpărtăşită de A. Scriban, N. Drăganu şi, parţial, de Al. Graur (v. *supra*).

Din punctul de vedere al răspândirii geografice, în lipsa unei hărţi a *Atlasului lingvistic român*, aflăm din DLR localizarea unora dintre variantele enumerate, în punctele anchetate la întrebările nr. 1230, 1249 şi 1252 din *Chestionar*: ***viscól*** – Viziru, j. Brăila (700), Cloşani şi Cerneţi, j. Mehedinţi (837, 850); ***víscor*** – Păuleşti, lângă Ploieşti (748); ***víşcol*** – Boiţa, lângă Tălmaciu, j. Sibiu (122); ***vişcól*** – Pui, lângă Haţeg (118); ***vicul*** – Valea Moldovei (A VI 26); ***jícol*** – Capu Codrului, lângă Gura Humorului, j. Suceava (378); ***a vicolá*** – Stoişeşti, lângă Bârlad (618).

Forma regională ***vicol*** este atestată (cf. DLR) mai întâi în anul 1425, ca toponim în Moldova (D. Bogdan, *Glosar..,* 216), şi este întâlnită apoi în *Psaltirea Hurmuzachi* (124^{v}/3), la Varlaam, *Cazania* (30), în *Noul Testament* de la Bălgrad (171^{r}/7), la Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (55/8), Cantemir, *Hronicul* (297), Alecsandri, *Opere* (V, 73), Eminescu, *Opere* (IV, 430). Forma ***vicoleşte*** este şi ea atestată la Donici, *Fabule* (I, 7/6) etc.; ***vicolit*** la Filipescu, *Dascalul agronomiei* (II, 27/13); ***vicolitură*** la S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români* (I, 116) etc.

În consecinţă, *vicol* şi *a vicoli/ vicola* aparţin ariei nordice, supravieţuind ca forme vii, populare, mai mult în Moldova, unde sunt localizate şi variantele cu labiala palatalizată *gicul, gigul, jicol*, respectiv *a jicoli/ jiculi*.

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

În privinţa etimologiilor slave, o eventuală derivare a r. *viscol/ vicol* din v. sl. *vichŭrŭ* > *vihorŭ* (> r. *vifor*), cf. bg. *vihăr* „vârtej, rafală; vijelie; srb. *vihor* „vârtej; vijelie, furtună; vifor, viforniţă”; cf. ucr. *вúхор*, *-хору* sau *-хру* „vârtej, strâmbă, volbură, sul”; *вúхорити(ся)* „a (se) roti în vârtej, a (se) învolbura, a se învârteji (vântul, zăpada)”, ori vaga înrudire dintre *vifor* şi *viscol*, sugerată de Laurian – Massim, Tiktin şi Ciorănescu, acestea nu au fost lămurite îndeajuns până acum. Singurul lucru cert este că *viscol/ vicol* şi *vifor* au circulat multă vreme în paralel, în aceleaşi graiuri, ceea ce a avut drept urmare apariţia variantelor simetric contaminate *viscor* şi *vifol*, din cauza evidentei atracţii paronimice reciproce.

Derivarea directă a variantelor *vicol* şi *viscol* din sl. *vihorŭ* (> r. *vifor*) este exclusă din motive fonetice. De regulă, sunetul *h* de origine slavă nu se transformă în română într-un *c* [k] sau în grupul consonantic *sc*. Dovadă sunt variantele cuvântului *vifor*: *vihor* (formă etimologică, regională, învechită), *víor* (cu dispariţia lui *h*) şi *vivor*, care confirmă legea fonetică dată de E. Petrovici pentru evoluţia sunetului slav *h* în română: cf. v. sl. *vrŭhŭ* > r. *vârh* > *vârf* > *vârv* sau v. sl. *vrŭhŭ* > r. *vârh* > *vâr* (> *vârn*) etc., una dintre excepţiile de la această lege, reprezentată de verbul *a iscodi* (< sl. *ishoditi* „a ieşi”), putându-se explica mai curând prin contaminarea cu sl. *iskŭ* „cercetare” (cf. Ciorănescu, 4509) şi slv. *iskǫ, iskati* „a căuta” (Pokorny, IEW, 16).

Referirea din SDEM la ucr. *вíхола* „viscol” şi la srb. *viska* „nechezat” [cf. srb. *vika* „ţipăt”; „strigăte, ţipete; gălăgie, zarvă, larmă, tărăboi” (Gămulescu – Jivkovici, DScr-R)], care ar putea fi apropiate fonetic de r. *viscol/ vicol*, precum şi relaţia etimologică dintre *viscol* şi *vijelie*, cuvânt considerat de origine slavă de către Cihac, comparat în SDEM cu maced. *виеж* „urlet” (< *вие* „a urla”), în DLR cu *a vâjâi*, în DEXI: „de la. *a vâjâi*”, iar în DEX cu etimologia necunoscută, toate aceste raportări ridică o serie de întrebări esenţiale pentru elucidarea etimologiei cuvântului *viscol*.

Care este înţelesul său de bază sau cum poate fi descris mai precis fenomenul atmosferic astfel denumit? Cum se raportează acesta în conştiinţa omului? Cum receptăm *viscolul*, auditiv, tactil sau cinetic? Este un cuvânt imitativ sau unul metaforic? Care e diferenţa specifică dintre *viscol* şi *vifor*?

Din citatele date în DLR rezultă că *viscolul* provoacă uneori imagini auditive: *...Ş-al nopţei vânt cu şuier viscoleşte;* Alecsandri, *O*. II, 64. *Ne-a fluierat şi ne-a şuierat pân' ne-a asurzit, şi era gata-gata să ne acopere şi grajdurile.* Agârbiceanu, *O*, XII, 197.

Era o iarnă aspră ş-o noapte ce-ngrozeşte. Şi crivăţul cu viscol mugea precum mugeşte un taur ce-i rănit. Bolliac, *O*, 96. *Viscolul groaznic... îşi purta mânia în mugetele înspăimântătoare.* Bujor, S, 55. *Urletele viscolului nu se mai opreau.* Barbu, *Princ.* 244.

Dacă ne rezumăm la receptarea auditivă a viscolului, vom fi surprinşi să constatăm că verbul albanez *vishkëlloj*, relativ apropiat fonetic de *a viscoli*, are sensul de „a şuiera, a fluiera”, similar cu *fishkëllej*[1], cu variantele *fishkulloj, veshlloj,*

[1] Vezi şi A. Poruciuc, *Confluenţe şi etimologii*, Iaşi, Polirom, 1998, p. 48.

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

fëshëlloj etc., toate fiind derivate sau puse în relație cu lat. pop. *fistulare*, **fisclare* [> it. *fischiare*] (cf. Meyer, EWAS, 112; Orel, AED, 509, 97), ori considerate creații onomatopeice (cf. Çabej, SE, I, 186). Dacă mai preluăm aici şi imaginea cinetică şi tactilă a viscolului, vânt cu zăpadă care *bate* sau *biciuieşte* etc., am putea să ne referim şi la alb. *vishkulloj* „a biciui, a bate cu nuiaua" < *vishkull* „nuia, vargă" < romanic **viscula* cf. **viscile* [?] (REW[3], 9374; Orel AED, 509). Totuşi, corespondentul românesc al alb. *vishkëlloj*, *vishkulloj* ar fi trebuit să fie *a *viscura/ *viscora/ *viscăra*, verbe inexistente în limbă, în ciuda prezenței variantei *viscor*. Lăsând deocamdată problema sufixului deoparte, să notăm corespondența româno-albaneză a posibilei teme verbale comune imitative *visc-*/ *vishk-* „a şuiera, a fluiera, a şfichiui".

Prin imaginea sa sonoră, de *muget* sau *urlet*, viscolul ar putea fi raportat cu aceeaşi îndreptățire (cf. SDEM) la srb. *viska* „nechezat" şi la srb. *vika* „țipăt, strigăt", cel de al doilea mai însemnând şi gălăgie sau larmă, fiind împrumutat chiar cu acest sens de băn. *a face vică* „a face gălăgie, zgomot".

Srb. *vika* este considerat de P. Skok (ERHS, III, 592) ca «postverbal de la *víkati* „a striga, a țipa, a zbiera", un verb exclusiv sud-slav [împrumutat şi de albaneză (reg.): *vikas, vikat* „a țipa, a striga", *vikámë* „țipăt, strigăt, vaier"], care provine din rădăcina protosl. **vy-* < i-e. onomatopeic **ū-*, fiind format cu ajutorul secvenței *-kati*, cf. *bukati* „a face zgomot, a mugi, a rage, a zbiera". Compară cu verbul onomatopeic ceh. *výskati* „a scoate strigăte de bucurie".»

Aceeaşi rădăcină o găsim în bg. *вик* „strigăt, țipăt; gălăgie, larmă", cu derivatele *викàч*, *викàчка*, *вùкот* „strigăt" etc. şi în vb. bg. *вùкам* „a striga, a chema" etc. Despre bg. *вик* se spune în BER, fasc. 2, 1963, p. 147 că este un cuvânt slav de sud, format din baza **ū-kō-*, **ū-kā*, cf. *вùя*[2] „a urla, a zbiera, a mugi" – având aceeaşi origine cu lit. *ap-úokas* „bufniță", let. *aũka* „furtună, vijelie".

În limba bulgară mai întâlnim, regional, şi rădăcina *visk*, înrudită cu *vik*, dar specializată semantic: bg. *виск* „nechezat", având ca derivat verbul *вùскам* „a necheza" care se regăseşte în srb.-cr. *visak, viska*, sloven. *viskati*, ucr. *виск, вискати* [care nu sunt înregistrate de ESUM!], ceh. *výskati* (după BER, fasc. 2, 1963, p. 152). Etimologia propusă în BER pentru *виск* ar fi: vb. protosl. onomatopeic **vūkati*, cu *v* protetic şi cu sufixul *-sko*, la rădăcina **ū*, căreia îi aparține şi vb. *вùкам* „a striga, a chema", *вùя*[2] „a urla, cf. v. bg. **въıти**, *виждя* şi *вищя;* bg. *виск* „nechezat" fiind împrumutat în albaneză: reg. *visk* „măgăruş".

În limba sârbă, *viska* sau *visak*, cu variantele muntenegrene *fiska* şi *hiska* „nechezatul (calului)", ca şi denominalul *viskati* „a necheza" sunt considerate de P. Skok (ERHS, III, 597) formații onomatopeice, din rădăcina **u̯ū-*, amplificată cu sufixul incoativ *-sk*. Cf. bg. *visk* „nechezat", alb. *visk* „măgăruş", pol. *wiskać*.

Să mai notăm, în consecință, existența celor două posibile teme comune imitative, (sud-)slave, *vik-* „țipăt" şi *visk-* „nechezat, zbierat".

Etimologia ucraineană propusă în SDEM, *вíхола -ли* [*víhola*] „viforniță, vifor, viscol, vijelie" prezintă un interes considerabil, deşi se loveşte de aceeaşi

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

problemă a evoluției sunetului *h* slav în română, care nu evoluează niciodată spre un *-c-* [k] românesc *intervocalic* şi nici spre grupul *-sc-* intervocalic. Acest fapt exclude posibilitatea împrumutului direct din ucraineană.

Alte evoluții târzii pe teren românesc: (reg.) *cram* < *hram*, (reg., rar) *duc* < *duh* se explică prin caracterul *velar* al spirantei de origine slavă, *h* velar putând fi înlocuit cu o ocluzivă doar atunci când era urmat de consoană (*cram*) sau când se afla la sfârşitul cuvântului (*duc*). În poziție intervocalică, însă, *h* românesc este o spirantă *laringală*. Din această cauză, de exemplu, împrumutul din slava veche *vihor* nu a putut dezvolta vreo formă regională **vicor*, alături de cunoscutele sale variante *vifor, viforă, vior, viore, vivor, vifol.*

Totuşi, ucr. *вíхола = „метéлиця”* „viscol, vifor etc.”, cu variantele *вíхало*, *віхóла*, *вúхолка*, ca şi verbul *вíхолити „крутити (снігом); розвіватися”* [„a învârti, a răsuci (zăpada); a împrăştia, a spulbera”] sunt remarcabil de apropiate ca formă şi ca sens de r. reg. *vicol*, *a vicoli*. În dicționarul etimologic ucrainean (ESUM, I, 407) găsim şi verbul pol. reg. *wicholić* „*валити, крутити”* [„a rostogoli, a răsuci”], care ar putea proveni din ucraineană, după ESUM, iar ucr. *вíхола* ar fi «derivat, ca şi vb. *вíяти* [„a vântura; a sufla, a adia”], din aceeaşi rădăcină protosl. **věti*; – fiind înrudit cu lit. *víesulas* „vârtej”, let. *veĩsuôls*, „idem”, i.-e. **u̯ei-s-* „a (că)suci, a sufla”. Formele fonetice cu *ви* sunt determinate de apropierea cu *вúхор* [„vârtej”], *вихáти.* Cf. *вíяти*, *вúхор*.»

Surprinzător este faptul că în dicționarul român-ucrainean, având acelaşi redactor responsabil, G. Cocotailo, *viscol* este tradus doar prin ucr. *метéлиця* sau *завірюха*, dar nu şi prin *вíхола*. Asemănător, *a viscoli* este tradus prin ucr. *мести́ (снігом)* [a mătura (zăpada)] şi nu prin ucr. *вíхолити*. Din această traducere înțelegem, pe de o parte, că ucr. *вíхола* şi *вíхолити* s-ar putea să nu fie folosite în toate regiunile Ucrainei, iar pe de altă parte, ar reprezenta o confirmare că ele nu sunt cele mai uzuale cuvinte ucrainene pentru corespondentele lor româneşti.

Într-adevăr, limba ucraineană este deosebit de bogată în sinonime care au înțelesul de *viscol.* Pe lângă *вíхола, метéлиця* şi *завірюха*, amintite mai sus, cuvântul cel mai uzual ucrainean ar fi de fapt, după părerea unor vorbitori nativi, *заметíль*, înrudit cu *замéта*, *заметíльниця*, *метéлиця*, *метíль*, toate cu sensul de viscol, şi cu verbele *мести́*, *замести́*, *замітáти* „a mătura, a da cu mătura”, cf. *мітлá* „mătură” (vezi şi *замéт*, *намéт* „nămete, troian”; *метíльник* „măturător”, *метíння* „măturare”). Viscolul se mai traduce în mod obişnuit şi prin ucr. *хуртовúна*, *завія*, prin formele contaminate *хуртéлиця*, *хýга*, iar datorită influenței ruse, în plus, prin *в'юга*, *бурáн* sau, cu un sens mai general, *(грозовá/ сніжна) бýря*.

Legătura semantică atât de evidentă în limba ucraineană între acțiunea de „a mătura” şi cea de „a viscoli”, respectiv între „mătură” şi „viscol” ne deschide o persectivă nouă şi deosebit de atractivă pentru etimologia cuvântului *viscol*.

În vechea islandeză, *visk* se traduce prin „mănunchi, smoc, măturică”, iar v. dan., v. norv. şi v. sued. *visk* prin „mătură” (J. de Vries, ANEW, 668), cf. engl. *whisk* „mănunchi de fire/ de pene”, „tel”, „mişcare scurtă şi iute”. Verbele derivate au înțelesul unei mişcări rapide şi repetate, de exemplu v. isl. *viska* „a şterge (cu

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

cârpa)", înrudit cu m. engl. *wisk, wysk* „sweeping movement" şi continuat de engl. *to whisk* „a scutura (praful)", „a bate cu telul", a mişca (repede) coada" etc. (cf. Chambers, DE, 1233).

Rădăcina germanică *wisk* „mişcare rapidă" a existat în limba vechilor franci (cf. REW[3], 9557), în vechea frisonă şi în vechea germană de sus. Ca substantiv, *wisk* avea în vechea germană de sus sensurile de „cârpă de şters, şomoiog de paie, mănunchi, pămătuf", cf. germ. *Wisch* „idem", cf. engl. *wisp* „mănunchi, legătură de paie, măturică" (Köbler, AHDW, 270). Verbele derivate, inclusiv ags. *wiscian*, se raportează la un protogerm. ***wiskōn***, cf. rad. i.-e. **u̯eis-k-* „a întoarce, a schimba direcţia, a (ră)suci" (Pokorny, IEW, 1133; Kluge, EWD, 866). În vechea scandinavă mai întâlnim o temă înrudită cu rad. i.-e. **u̯eis-*:, anume *wisla*, cf. germ. *Wiesel* şi sued. *vessla* „nevăstuică" (REW[3], 9559).

Verbele suedeze aparent înrudite: *vicka* „a mişca, a zgâlţâi", *vika* „a schimba direcţia, a coti", *viska* „a sufla", *vispa* „a bate (frişcă)", *vifta* „a face semn cu mâna, a flutura, a da din coadă" sunt dovada existenţei în limbile scandinave a unor rădăcini apropiate formal şi semantic, unele dintre ele regăsindu-se şi în română: *vic-* şi *visc-*.

Rădăcina *vik-* este prezentă în multe limbi germanice, cf. protogerm. ***wikōn***, în v. isl. *vīkja* „a mişca, a învârti, a răsuci", sued. *vicka* „a se mişca cu schimbări de direcţie"; cf. nhd. hess. *wicken* „a mişca rapid şi violent", germ. *wickeln* „a (se) răsuci, a se învârti"; cf. rad. i.-e. **u̯eik-*, **u̯eig-* „a clătina, a răsuci" (Pokorny, IEW, 1130; Kluge, EWD, 858).

Înainte de a încerca să dăm o soluţie etimologică pe baza comparaţiei cu albaneza, cu limbile slave învecinate şi cu limbile germanice, de la vechea islandeză până la engleza modernă şi la limbile scandinave, suntem datori să mai investigăm dacă rădăcinile româneşti *visc-* şi *vic-* sunt sau nu izolate în română.

Pornind de la variantele *viscol*, (reg.) *vişcol* şi *vâşcol*, găsim în DLR interj. *vâşc!*, cuvânt care sugerează o mişcare bruscă, rapidă: *O nevăstuică îşi iese din gaura pusă-n margine de drum, se pune-n două labe... şi iar – vâşc! – întră la adăpost.* (Slavici, O, III, 228). Să ne amintim aici de v. scand. *wisla* „nevăstuică".

Verbul regional *a vâşca*[1] (Trans. Mold. şi Bucov.), cu variantele *vâşcăí, vâşcărí, vâşcâí, vâşgăí; vâscá, vâscărí, vâsgăí, vişgăí, vâsgăi; vuscá* are sensul de „a se mişca, a se foi, a se agita, a se zbate să scape", putând fi comparat, împreună cu *a se vâşca*[2] (reg, despre fiinţe) „a se mişca brusc, a porni în grabă, a ţâşni", cu rădăcina germanică *wisk-*, care are acelaşi înţeles general. De aceea, etimologia din DLR: «et. nec., cf. ucr. *veştatisja*» [„a hoinări"!] este neadecvată fonetic şi semantic. Sensul specializat al verbului *a vâşca*[1] (despre câini) „a-şi mişca mereu coada (când se gudură)" se regăseşte identic la verbele engl. *to whisk* şi sued. *vifta*.

Rădăcina *vic-*, din *vicol*, dezvoltată conform legilor fonetice româneşti, poate fi regăsită în verbele cu aparenţă onomatopeică *a văcăi*, *a zvâcâi* „a zvâcni" (despre inimă, tâmple) şi, bineînţeles, în onomatopeea *zvâc*, care redă o mişcare bruscă, precipitată. În DLR (t. XIII/3), a *văcăi* este considerat o variantă a verbului *a vâgăi*: (despre câini) „a da din cap sau din coadă", ambele fiind înregistrate sub

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

cuvântul-titlu (reg.) *a vâgăli* (şi *a vâgâli*, *a vâgâi*) care au sensul principal de „a-şi balansa mîinile (în timpul mersului)”: *merge vâgâind; a vâgăli cu capul; a vâgâli din umeri; te vâgălesc cu brâncile* „te pălmuiesc” etc. Etimologia dată în DLR: «din germ. *wackeln* [„a se clătina (mergând); a mişca din (urechi etc.)”], cf. germ. *wiegen* „a se legăna”» este aparent corectă, dar în vădit contrast cu aspectul onomatopeic sau expresiv al acestor verbe, care sugerează că ele sunt formate pe teren românesc din rădăcina *vic-*, comună cu *a vicoli/ vicol*, fiind greu de presupus că ar fi fost împrumutate în ultimele trei sute ani din dialectul şvăbesc sau din germana literară.

De rădăcina *vic-* se leagă şi *a ghicoli* (cf. MDA, reg.) „a avea epilepsie”; (înv.) „a vrăvui”, care este o altă variantă fonetică a verbului *a vicoli*, cu un sens învechit care nu are vreo legătură cu zăpada sau cu viscolul, dar cu o mai nouă specializare semantică, pentru mişcările patologice ale bolnavului de epilepsie.

Viscolul, vântul de iarnă puternic, care bate în rafale violente, cu schimbări rapide de direcție, care şuieră, urlă sau geme în ferestre sau pe horn şi zgâlțâie uşile, care este însoțit de ninsoare şi care spulberă sau mătură zăpada din curți, de pe drum etc., adunând-o în troiene, în nămeți sau în munți de zăpadă, aşa cum îl putem defini mai precis, este un fenomen atmosferic care aparține regiunilor cu o climă continentală, cu ierni mai grele şi cu ninsoare abundentă.

Diferența specifică dintre *viscol* şi sinonimul său cel mai apropiat, *vifor*, este aceea că se poate vorbi despre zăpada *viscolită*, dar nu şi despre zăpada *viforâtă*. În DLR găsim sintagma vânt *viforât*, dar nicăieri vântul *viscolit*. În schimb, găsim la verbul *a viscoli* exemplul: *vântul a bătut puternic, viscolind pe alocuri zăpada*. Este învederat faptul că *viscolul* este strâns legat semantic de zăpada căzută (cf. v. sl. *zapadŭ* „căzut”), pe care o spulberă sau o mătură, adunând-o în troiene sau nămeți.

Din această cauză, trebuie să renunțăm la comparația cu alb. *vishkëlloj* sau cu bg. *visk/ viskam*, cu srb. *viska/ viskati*, inclusiv la bg. *vik/ vikam* sau srb. *vika/ vikati*, toate aceste cuvinte denotând doar o imagine sonoră, şuieratul, nechezatul, țipătul sau larma, fără nicio legătură directă cu cauzele fenomenelor atmosferice.

Fără îndoială, formele cele mai apropiate de cele româneşti din punct de vedere fonetic şi semantic rămân cele vechi germanice/ nordice: protogerm. **wiskōn*, respectiv protogerm. **wikōn*, prima dintre ele având cel mai limpede înțelesul unei mişcări rapide, scurte şi repetate, aşa cum este mişcarea de a mătura, de a şterge ceva, de a bate cu telul sau, despre câini, de a da din coadă. Rădăcina germanică *wisk* are, pe lângă sensul general al mişcării iuți şi repetate, sensul specializat în vechile limbi scandinave de „mătură, mănunchi” sau oricare alt agent capabil de asemenea mişcări.

Este foarte probabil ca germanicul *wisk*, **wiskōn* să se fi specializat în spațiul carpato-dunărean ca denumire a vântului care viscoleşte, respectiv „mătură” zăpada.

Evoluția semantică a protogerm. **wikōn* este foarte asemănătoare cu cea a v. sl. *vichŭrŭ*, care, pornind de la mişcarea de răsucire, de la sensul de „vârtej”, păstrat exclusiv şi nealterat în rusă, în ucraineană şi în bulgară, a dobândit mai târziu înțelesurile româneşti ale lui *vifor*, care se mai regăsesc doar la srb. *vihor*. În

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

română, rădăcinile *visc-* şi *vic-* au circulat în paralel timp foarte îndelungat, devenind perfect sinonime, cu consecinţa că forma *viscol* a reuşit să elimine varianta nordică *vicol* din limba literară abia în secolul trecut.

Deoarece temele verbale protogermanice **viskō-/ *vikō-* conţineau un *o* lung, astfel se poate explica faptul că în româna arhaică acestor teme li s-au alăturat sufixele verbale de origine expresivă *-li*, *-la* (ultimul dintre ele fiind prezent şi în latină, cf. lat. *titillāre* „a gâdila"), la fel ca în cazul verbelor *a vijeli/ vijoli* (cf. onom. **vjj* > **vij-* > *vâj*).

Dacă din punct de vedere lingvistic lucrurile sunt destul de clare, din punct de vedere istoric, *viscol* şi *vicol* cu greu ar putea fi atribuite contactului cu goţii episcopului Wulfila. Aceşti goţi au ocupat Dacia, dar în general au plecat mai departe, fără să lase urme sigure în limba română, deoarece nu au fost asimilaţi în număr mare de populaţia romanică autohtonă.

Germanicii care s-au asimilat în spaţiul carpato-dunărean sunt însă bastarnii, care timp de aproape şase secole (sec. III î. Hr. – sec. III d. Hr.) au locuit pe teritoriul Moldovei şi al Ucrainei apusene, amestecându-se treptat, la nord cu triburile slave, iar la sud cu carpii, cu tirageţii şi cu alte triburi geto-dace (DIVR, 84). Apoi, mult mai târziu, gepizii au reprezentat singura ramură gotică care s-a asimilat complet pe teritoriul Daciei Romane, în interiorul arcului carpatic, aproximativ între anii 475 şi 675 d. Hr. (DIVR, 284–285)[2].

Cu titlul de ipoteză, putem presupune că r. ***vic**ol/ a **vic**oli* şi ucr. ***vih**ola/ **vih**oliti* sunt datorate unui (sub-)substrat bastarn, c o m u n românei şi ucrainenei (inclusiv ca tip de evoluţie semantică), transmis românei fie mijlocit, prin substratul geto-dac, fie direct latinei dunărene, pe măsură ce aceasta începea să fie vorbită în văile şi depresiunile Carpaţilor Răsăriteni, iar ***visc**ol/ a **visc**oli* ar putea fi împrumuturi gepide în latina târzie nord-dunăreană şi apoi în dacoromâna arhaică.

Desigur, cel mai comod lucru ar fi fost să atribuim ambele forme, *viscol* şi *vicol*, substratului autohton, aşa cum au procedat cu destul de multă uşurinţă G. Reichenkron, I.I. Russu şi alţii pe urma lor. Trebuie să remarcăm însă că termenii de comparaţie oferiţi de către toţi aceşti autori, v. sl. *vichŭrŭ* „vârtej, vijelie trombă", lit. *visulys*, *viesula* „curent de vânt, vârtej, vijelie" (Russu, ER, 419) sau lit. dial. *viesoles* şi let. *veîsuols* „viscol" (Vinereanu, DEIE, 898) [sic!, de fapt v. let. *veĩsuôls*/ let. mod. *viesulis* „vifor, vârtej" („Wirbelwind", cf. Lett.-DW, 4, 671)] nu explică nicidecum dezvoltarea consonantică, extensiunea (die Erweiterung) în *-sk-*, respectiv în *-k-*, specifică cuvintelor româneşti, şi nici evoluţia lor semantică. Unui *s* intervocalic din limbile baltice îi poate corespunde fără probleme un *h* slav (rad. i.-e. **u̯eis-* „a răsuci", cf. sl. *vichŭrŭ!* – LEV, II, 526), dar cum s-ar putea dovedi că aceluiaşi *-s-* baltic i-ar corespunde un *-k-* sau grupul *-sk-* traco-dac?

[2] Vezi şi Diculescu, 1923 (p. 168–185) şi 1929; Rosetti, ILR, 1986, p. 220–224; Poruciuc, 1997, p. 208–209; Sala, IELR, p. 206 etc.

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

Simpla aserțiune că *viscol* ar fi un cuvânt autohton, dacic, prin comparație nu numai cu formele baltice citate, dar şi cu v. isl. *visk*, poate fi la fel de (i)relevantă sau de (ne)adevărată ca supoziția că *a băga* ar putea fi şi el autohton, prin comparație tot cu vechea islandeză (*baggi*, cf. m. engl. *baggen*), ori ca pretenția că adj. r. *mare* ar fi autohton, traco-dac, prin comparație cu vechea irlandeză (celtic: *mār*). Nu avem nimic, nicio dovadă care ar putea confirma sau infirma presupunerile de acest fel.

Un subterfugiu pentru a salva ipoteza autohtonă ar fi fost să recurgem la comparația cu alb. *vishkulloj* „a bate cu nuiaua” < *vishkull* „nuia, vargă”. Indiferent care ar fi însă etimologia atribuită cuvântului albanez, cu nuiaua nu se poate aduna zăpada, iar corespondentul românesc al verbului alb. *vishkulloj* trebuia să aibă forma *a *viscura.*

În concluzie, ***a vicoli, vicol*** sunt împrumuturi vechi germanice, probabil dintr-un *bastarnic* ****wik-ō-n,***, cf. v. isl. *vīkja* (şi germ. *wickeln*) „a răsuci”, sued. *vicka* „a mişca, a zgâlțâi”, *vika* „a schimba direcția, a coti”; iar ***a viscoli, viscol*** – împrumuturi vechi scandinave, cel mai probabil *gepide*, din ****wisk-ō-n***, cf. v. isl. şi v. scand. *visk* „mătură”, sued. *viska* „a sufla” etc., cu sufixul intensiv-iterativ de origine expresivă *-li* şi cu evoluția semantică: **visk-* „mătură” (= vânt care mătură) → *viscol*. Obişnuita neîncredere în posibilitatea existenței unor împrumuturi foarte vechi germanice în limba română ar trebui să cedeze, punctual, în fața argumentelor lingvistice şi istorice care prezintă mai multe garanții de veridicitate decât reconstrucția arbitrară a unor teme indo-europene pretins autohtone, practic incontrolabile.

ABREVIERI BIBILIOGRAFICE

BER = Bălgarska Akademia na Naukite, Institut za Bălgarski Ezik. Vl. Gheorghiev, I. Duridanov *et al*., *Bălgarski etimologičen rečnik*, I (A–З), Sofia, 1971 (IV (M-П), 1995).

Çabej, SE, I = Eqrem Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, I. *Hyrje*. Tiranë, Akademia e Shkencave, Instituti i Gjuhësisë, 1982.

Chambers DE = Robert K. Barnhart, Editor, *Chambers Dictionary of Etymology*, [Edimburgh – New York], Chambers, [2004].

Cornu, DL = Bertrand Cornu, *Dictionnaire en ligne wallon liégeois–français et français–wallon liégeois* (2008), www.freelang.com/enligne/wallon_ liegeois.php.

DEXI = Eugenia Dima (coordonator ştiințific), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, [Chişinău], Ed. Arc & Gunivas, 2007.

DG–R = Academia Română, Universitatea Bucureşti, Institutul de Lingvistică; M. Isbăşescu, M. Iliescu (coord.), *Dicționar german-român*, EA, 1989.

Diculescu, 1923 = Constantin C. Diculescu, *Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, I. Band, Leipzig, 1923.

Diculescu, 1929 = Constantin Diculescu, *Altgermanische Bestandteile und die rumänische Kontinuitätsfrage.* Erster Teil. Sonderabzug aus: „Zeitschrift für romanische Philologie”, Halle, Max Niemayer Verlag, 1929.

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

DIVR = D. M. Pippidi (cond.), *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic – sec. X)*, București, EȘE, 1976.

DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă. Tom IV–XIV (Literele D – E; K – Z), București, EA, 1965–2010.

DOSard = *Ditzionàriu (Online) de sa limba sarda*, © 2000–2009, Edizioni Condaghes. Web Design: MAGICA Servizi informatici. www.ditzionariu.org.

DScr–R = Dorin Gămulescu, Mirco Jivcovici, *Dicționar-sârbocroat-român*, București, EȘE, 1970.

DSu–R = Jörgen F. Salzer, *Mic dicționar suedez-român*, București, Editura Sport – Turism, 1981.

DU–R = *Dicționar ucrainean-român* [s. red. G. Cocotailo], București Editura Didactică și Pedagogică, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, [1996 (1964)].

ESUM = *Етимологічний словник української мови*, Том перший, А - Г, Київ, Видвництво «Наукова Думка», 1982.

FEW = Walther von Wartburg, *Französisches etymologisches wörterbuch. Eine darstellung des galloromanischen sprachschatzes.* Band 14, Lieferung 56, Basel, 1957.

Guțu, DL-R = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, EȘE, 1983.

Haust, DL = Jean Haust, *Dictionnaire liégeois (Le dialecte wallon de Liège, 2me partie)*, Liège, 1933 [2008].

IEW = Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Band I–II, Bern und München, 1965.

Ionescu, 1985 = Adriana Ionescu, *Lexicul românesc de proveniență autohtonă în textele din sec. al XVI-lea – al XVIII-lea*, București, Universitatea din București, 1985.

Köbler, AHDW = Gerhard Köbler, *Althochdeutsches Wörterbuch.* (4 Auflage) 1993 © Gerhard Köbler: http://www.koeblergerhard.de/germanistischewoerterbuecher/althochdeutscheswoerterbuch/ahdZ.pdf.

Kluge, EWD = Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, bearbeitet von Walther Mitzka, 19 Auflage, Berlin, 1963.

Lett.-DW = K. Mühlenbachs, *Latviešu valodas vārdnīca. Lettisch-deutsches Wörterbuch*. Redigiert, ergänzt und fortgesetz von J. Endzelin, B. I–IV, Rigā, 1923–1932 (–1943).

LEV = Konstantins Karulis, *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, s. I–II, Riga, «Avots», 1992.

Meyer, EWAS = Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg, 1891.

Meyer, IF = Gustav Meyer, *Etymologisches aus den Balkansprachen. 12. Rumänisch bag*, în *Indogermanische Forschungen*, Zeitschrift für Sprach- und Altertumskunde, herausgegeben von Karl Brugmann und Wilhelm Streitberg, VI Band, Strassburg, 1996, p. 115–116.

Orel, AED = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Bril, Leiden – Boston – Köln, 1998.

Poruciuc, 1997 = Adrian Poruciuc, *O propunere de re-introducere în domeniul elementelor vechi germanice păstrate în limba română*, în vol. *Omagiu Profesorului Vasile Arvinte*, AUI, Secț. III e., Lingvistică, t. XLIII, 1997, p. 207–225.

R–BR = Bălgarska Akademia na Naukite, Institut za Bălgarski Ezik, akad. St. Romanski, St. Ilčev [redactori], *Rumănsko-bălgarski rečnik*, Sofia, 1962.

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)

Reichenkron, *Das Dakische* = Günter Reichenkron, *Das Dakische* (*reconstruiert aus dem Rumänischen*), Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1966.

REW[3] = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. 3. vollständig neu bearbeitete Auflage. Heidelberg, 1935 (7., unveränderte Auflage, 2009).

Russu, ER = I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*. *Fondul autohton traco-dacic şi componenta latino-romanică*, Bucureşti, EŞE, 1981.

Sala, IELR = Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, „*Etymologica*” 20, Bucureşti, EA, 2005.

Sala, VRLR = Marius Sala (coordonator), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, Bucureşti, EŞE, 1988.

SDEM = N. Raevschi, M. Gabinschi (redactori), *Scurt dicţionar etimologic al limbii moldoveneşti*, Chişinău, ESV, 1978.

Skok, ERHS = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV), Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb, 1971–1973.

Tamás, EWUER = Lájos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, London – The Hague – Paris, Mouton & Co, 1967.

Topciu – Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicţionar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iaşi], Polirom, 2003.

Vinereanu, DEIE = Mihai Vinereanu, *Dicţionar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, Bucureşti, Alcor Edimpex, 2008.

Vries, ANEW = Jan de Vries, *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*, Leiden, E.J. Brill, 1961.

WP = Alois Walde, Julius Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der Indo-germanischen Sprachen*, B. I–III, Berlin – Leipzig, vol I, 1930; vol. II. 1927.

ROMANIAN WORDS OF “UNKNOWN ETYMOLOGY”:
1. *BEREGATĂ*, 2. *A BĂGA*, 3. *VISCOL/ VICOL*

(Abstract)

Among the Romanian words of «unknown etymology», *beregată* “throat, windpipe” and *a băga* “to put (into)” have most probably an inherited Latin-Romance origin: ***(um)bilicata** (P. Skok) and ***bagāre** (*vagāre* + **baga*). *Viscol* “snow storm, blizzard” belongs to an old Scandinavian type of Germanic loans (probably Gepidic), the variant *vicol* “idem” being probably a Bastarnic loan, cf. E *to whisk*, Swed. *vicka, vika, viska, vispa*, OScand. *visk* “broom” etc.

Cuvinte-cheie: etimologie necunoscută, cuvinte autohtone dace, cuvinte latino-romanice moştenite, împrumuturi vechi germanice/ nordice, comparaţia indo-europeană, restrângere/ polarizare semantică.

Keywords: unknown etymology, Dacian autochtonous words, inherited Latin-Romance words, Old Germanic/ Old Scandinavian loans, Indo-European comparison, semantic reduction/ ~ polarization.

Bucureşti, Şoseaua Iancului nr. 10, apart. 40.
E-mail: pczboerescu@yahoo.com

BDD-A546 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.110 (2026-02-12 09:08:02 UTC)